

Communication Technologies and Digital Peace: The Role of Social Media in the Evolution of Peace Movements

Behroukh Ganji¹, Mohammad Gharib Shah², Mahshid Niazian³, Nahideh Moosazadeh Sultanabadi⁴

1- Ph.D. student in Media Management, Faculty of Social Sciences, Communication and Media, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran. E-mail: 1391mg@gmail.com

2- Ph.D. in Social Communication Sciences, Islamic Azad University, Khorasgan Branch, Isfahan, Iran. E-mail: gharibshah.mohammad@gmail.com

3- B.Sc. in Economics, Faculty of Economics, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: msd.niazian@gmail.com

4- M.A. in Scientometrics, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: Musazadeh1368@gmail.com

Date received: 2024/12/31

Date revised: 2025/02/16

Date accepted: 2025/06/10

Doi: 10.22034/ipsan.2025.242816

Extended Abstract

Introduction

In the contemporary era, communication technologies, particularly social networks, have evolved into pivotal tools shaping social movements and playing a central role in advancing digital peace. The emergence of "digital peace" as an interdisciplinary concept signifies the convergence of cyberspace capacities with peace-oriented ideals, viewing peace not merely as the absence of physical violence but as a dynamic, participatory process. Social networks offer unprecedented potential for empowering activists, disseminating alternative narratives, and fostering transnational solidarity. However, their role in transforming peace movements is dualistic and complex. While these platforms facilitate rapid information dissemination, create global public spheres, and enable collective action coordination, they also pose significant challenges such as the spread of misinformation, algorithmic polarization, digital surveillance, and cyber repression. This study aims to critically examine how social networks are redefining the nature, strategies, and impact of peace movements in the 21st century, exploring both their transformative potential and inherent risks within the framework of digital peace.

Methodology

This research adopts a descriptive-analytical and review methodology. It systematically collects and analyzes credible scientific sources—including books, scholarly articles, and research reports—from the fields of communication studies, peace

studies, and social movements. The study employs a hybrid theoretical framework integrating Jürgen Habermas's Theory of Communicative Action and Manuel Castells's Theory of Communication Power. Habermas's theory provides a lens to analyze discursive practices and rational dialogue in digital public spheres, while Castells's theory offers insights into the structural, networked dynamics of power, mobilization, and identity formation in the digital age. This combined approach enables a comprehensive analysis of social networks' roles at both discursive and organizational levels, addressing how they simultaneously enable and constrain peace activism.

Result and discussion

The findings reveal an inherent paradox in the role of social networks in peace movements.

1. Discursive Dimension (Habermasian Perspective): Social networks facilitate communicative action by enabling alternative discourse, documenting violence, and fostering transnational dialogue. They serve as digital public spheres where rational discourse on peace can flourish. Examples include citizen journalism exposing wartime atrocities and cross-border dialogue initiatives between conflicting groups. However, this space is often compromised by strategic action—manifested through misinformation campaigns, algorithmic filtering bubbles, and polarized debates—which undermines genuine dialogue and consensus-building.

2. Structural-Organizational Dimension (Castellsian Perspective): Social networks transform peace movements through decentralized, horizontal structures that enable rapid mobilization and the exercise of communication power. Hashtag campaigns (e.g., #NoWar) exemplify networked, leaderless mobilization that transcends geographical boundaries. Activists leverage these platforms to construct collective identities, disseminate powerful symbols, and challenge dominant war narratives. Conversely, these same technologies empower state and non-state actors to conduct digital surveillance, cyber suppression, and narrative warfare against peace activists, highlighting a dual capacity for both empowerment and control.

3. Integrated Analysis: The Core Paradox: Social networks are simultaneously enabling and restrictive. They provide tools for global connectivity and grassroots mobilization yet are susceptible to manipulation, commercialization, and algorithmic biases. The very platforms that amplify peaceful dissent can also be weaponized to spread hatred, monitor activists, and deepen digital divides—particularly affecting marginalized communities in conflict zones.

Conclusion

Social networks have fundamentally reshaped peace movements, introducing both unprecedented opportunities and novel risks. Realizing "digital peace" necessitates moving beyond an instrumentalist view of technology and recognizing these platforms as contested arenas of narrative, identity, and power. To harness their peace-building potential, the study recommends:

- Enhancing critical media literacy among citizens and activists.
- Developing secure, decentralized communication technologies (e.g., open-source encrypted tools).

- Establishing transparent governance frameworks for social media platforms to mitigate harmful content while safeguarding freedom of expression.
- Addressing the digital divide to ensure inclusive and safe access for marginalized groups in conflict regions.

Future research should focus on platform-specific algorithmic logics, longitudinal studies of digital peace campaigns, and context-sensitive analyses in non-Western settings to further refine theoretical and practical approaches to digital peacebuilding.

Keywords

Communication Technologies, Digital Peace, Social Networks, Peace Movements, Communicative Action, Communication Power.

فناوری‌های ارتباطی و صلح دیجیتال: نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های صلح‌طلبانه

بهرخ گنجی^۱، محمد غریب شاه^۲، مهشید نیازیان^۳، ناهیده موسی‌زاده سلطان آبادی^۴

۱- دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. ایمیل: 1391mg@gmail.com

۲- دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان، اصفهان، ایران. ایمیل: gharibshah.mohammad@gmail.com

۳- کارشناس علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل: msd.niazian@gmail.com

۴- کارشناس ارشد، علم سنجی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. ایمیل: Musazadeh1368@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۱

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۰

Doi:10.22034/ipsan.2025.242816

چکیده

شبکه‌های اجتماعی مجازی، انقلابی را در ارتباطات، تعامل و اشتراک‌گذاری ایده‌ها ایجاد کرده و به یک عامل حیاتی و مؤثر در پیدایش و حیات جنبش‌های اعتراضی تبدیل شده است.

هدف پژوهش: هدف اصلی، واکاوی این مسئله بود که چگونه این پلتفرم‌ها هم‌زمان هم به‌عنوان بستری توانمندساز و هم به‌عنوان عرصه‌ای مخاطره‌آمیز برای کنشگری صلح عمل می‌کنند.

روش پژوهش: این مطالعه به روش مروری-تحلیلی انجام گرفته است. با گردآوری و تحلیل منابع علمی معتبر (کتاب‌ها، مقالات و گزارش‌های پژوهشی) در حوزه‌های مطالعات ارتباطات، صلح و جنبش‌های اجتماعی، و با بهره‌گیری از چارچوب نظری ترکیبی نظریه کنش ارتباطی هابرماس و نظریه قدرت ارتباطی کاستلز، به تحلیل داده‌ها پرداخته است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق حاکی از یک پارادوکس ذاتی است. از یک سو، شبکه‌های اجتماعی با تسهیل کنش ارتباطی، امکان گفتمان‌سازی جایگزین، گفتگوی فرامرزی و مستندسازی خشونت را فراهم کرده و با ایجاد ساختارهای شبکه‌ای غیر متمرکز، بسیج سریع و اعمال قدرت ارتباطی توسط کنشگران صلح را ممکن ساخته‌اند. از سوی دیگر، همین فضا در معرض تهدیدهایی چون قطعی‌سازی الگوریتمی، انتشار گسترده اطلاعات غلط، نظارت دیجیتال و سرکوب سایبری فعالان قرار دارد که نفس کنشگری صلح را به مخاطره می‌اندازد.

نتیجه‌گیری: شبکه‌های اجتماعی، جنبش‌های صلح‌طلبانه را اساساً متحول کرده‌اند، اما این تحول توأم با فرصت‌ها و مخاطرات بی‌سابقه است. تحقق «صلح دیجیتال» مستلزم عبور از نگاه ابزارانگارانه و درک این پلتفرم‌ها به‌عنوان عرصه‌ای نبرد روایی و هویتی است. برای تقویت نقش صلح‌آفرین آنها، افزایش سواد رسانه‌ای انتقادی، توسعه فناوری‌های ارتباطی امن و غیر متمرکز و تدوین چارچوب‌های حاکمیتی شفاف برای پلتفرم‌ها پیشنهاد می‌شود. پژوهش‌های آتی می‌بایست با تمرکز بر منطق الگوریتمی پلتفرم‌های خاص و انجام مطالعات طولی و بوم‌محور، درک ما را از این رابطه پویا عمق بخشند.

واژگان کلیدی: فناوری‌های ارتباطی، صلح دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی، جنبش‌های صلح‌طلبانه.

بیان مسئله

در دنیای معاصر، فناوری‌های ارتباطی به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی به ابزاری کلیدی در شکل‌دهی جنبش‌های اجتماعی تبدیل شده‌اند و نقش محوری در ترویج صلح دیجیتال ایفا می‌کنند. بنابراین در عصر حاضر، فناوری‌های ارتباطی نه تنها ابزارهایی برای تبادل اطلاعات، بلکه بسترهایی پویا برای شکل‌گیری و تحول گفتمان‌های اجتماعی و سیاسی هستند. ظهور «صلح دیجیتال» به‌عنوان مفهومی بینارشته‌ای، نشان‌دهنده تلاقی ظرفیت‌های فضای مجازی با آرمان‌های صلح‌طلبانه است. این مفهوم، صلح را نه تنها به مثابه غیاب خشونت فیزیکی، بلکه به‌عنوان فرایندی پویا و مشارکتی می‌داند که در آن شبکه‌های اجتماعی می‌توانند با توانمندسازی کنشگران، گسترش روایت‌های جایگزین، و ایجاد همبستگی فرامرزی، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کنند. جنبش‌های صلح‌طلبانه در دهه‌های اخیر، با بهره‌گیری از این بسترهای دیجیتال، از الگوهای سنتی سازماندهی فراتر رفته و اشکال نوینی از بسیج، آگاهی‌بخشی و اعتراض را تجربه کرده‌اند.

با این حال، نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول این جنبش‌ها، دو سویه و پیچیده است. از یک سو، این پلتفرم‌ها با فراهم‌سازی امکان انتشار سریع اطلاعات، خلق فضای عمومی جهانی و تسهیل هماهنگی عمل جمعی، به تقویت صدای کنشگران صلح و مقابله با روایت‌های جنگ‌محور کمک می‌کنند. از سوی دیگر، چالش‌هایی مانند گسترش اخبار جعلی، پدیدآوری حباب‌های اطلاعاتی، نظارت دیجیتال و امنیت سایبری فعالان، لایه‌های جدیدی بر پیچیدگی مبارزه برای صلح افزوده‌اند. بنابراین، پرسش اصلی این است که شبکه‌های اجتماعی چگونه در حال بازتعریف ماهیت، استراتژی‌ها و تأثیر جنبش‌های صلح‌طلبانه در قرن بیست و یکم هستند و این تحولات چه پیامدهایی برای نظریه‌پردازی در حوزه صلح و تعارضات دارد.

این مقاله با پذیرش این پیچیدگی، در پی بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های صلح‌طلبانه، در چارچوب مفهومی «صلح دیجیتال» است. مقاله حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی، ابتدا چارچوب نظری صلح دیجیتال و ویژگی‌های جنبش‌های اجتماعی نوین را مرور می‌کند. سپس، به تحلیل نقش‌های چندگانه شبکه‌های اجتماعی (اطلاع‌رسانی، بسیج، شبکه‌سازی، روایت‌سازی) در جنبش‌های صلح می‌پردازد و با ارائه مصادیقی از جنبش‌های معاصر، فرصت‌ها و تهدیدهای این فضا را می‌سنجد. در نهایت، با جمع‌بندی یافته‌ها، افق‌های پیش رو برای کنشگری صلح در عصر دیجیتال و ملاحظات سیاستی مرتبط را مورد بحث قرار می‌دهد. هدف نهایی، ارائه درکی عمیق‌تر از پتانسیل‌ها و محدودیت‌های فناوری‌های ارتباطی نوین در خدمت به پروژه دیرپای صلح‌طلبی است.

مروری بر پیشینه و ادبیات پژوهش

جعفری و برجعلی‌زاده (۱۴۰۳) فناوری‌های نوین ارتباطی و ظهور کنشگران جدید در عرصه بین‌الملل: فناوری‌های نوین ارتباطی از طریق ایجاد همگرایی بین شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی بستر ظهور بازیگران جدید اعم از دولت‌ها، سازمان‌ها، شرکت‌ها، گروه‌ها و شخصیت‌های جدید را برای ورود به عرصه سیاست خارجی و رقابت آشکار با قدرت‌های سنتی در حوزه روابط بین‌الملل گشوده است. بررسی تأثیر فناوری‌های نوین در ظهور بازیگران جدید در حوزه بین‌الملل مسئله پژوهش حاضر است و برای این منظور از رهیافت لیبرالیسم و نظریه‌های قدرت و فناوری استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی اساتید دانشگاه و دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی رشته‌های علوم سیاسی و علوم ارتباطات، صاحب‌نظران و کارشناسان رسانه سراسر کشور در سال ۱۳۹۹ و حجم نمونه نیز ۳۸۴ نفر است. یافته‌های پژوهش نشان داد که فناوری‌های نوین ارتباطی شامل پنج عامل شبکه‌های اجتماعی تحت وب و موبایلی، روزنامه‌نگاری سایبری، فضای مجازی، شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنت، در ظهور کنشگران حوزه جهانی تأثیرگذار هستند؛ اما این تأثیرگذاری‌ها یکسان نبوده و بیشترین تأثیر به دو عامل اینترنت و فضای مجازی اختصاص دارد.

فرج‌زاده (۱۴۰۲) شکاف دیجیتال؛ سدّ راه حقوق بشر در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات: شکاف دیجیتال به تفاوت دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات

^۱ مانند اینترنت اشاره دارد که بر اساس معیارهایی چون مقرون به صرفه بودن، سواد دیجیتال و امکان استفاده تعریف می‌شود. بر اساس گزارش ITU سال ۲۰۲۱، تنها ۵۷ درصد جمعیت جهان از اینترنت استفاده می‌کنند و بیش از ۴ میلیارد نفر فاقد دسترسی هستند؛ این شکاف در کشورهای در حال توسعه (۴۳ درصد) و کشورهای توسعه یافته (۸۴ درصد) بسیار متفاوت است و زنان، افراد معلول و گروه‌های حاشیه‌ای را بیشتر تحت تأثیر قرار می‌دهد. این مسئله دسترسی به آموزش، بهداشت، شغل و مشارکت مدنی را محدود کرده و سازمان ملل متحد از طریق قطعنامه‌هایی مانند A/RES/68/167، دستور کار ۲۰۳۰، کمیسیون پهنای باند و اتحاد GAID، دولت‌ها را به پر کردن آن ملزم کرده است. گزارش‌های WSIS، OHCHR و گزارشگر ویژه آزادی بیان نیز بر تأثیر آن بر حقوق بشر مانند حریم خصوصی و آزادی عقیده تأکید دارند. عوامل شکاف دیجیتال شامل مسائل اقتصادی (نابرابری درآمد، کمبود زیرساخت)، اجتماعی (آموزش پایین،

نابرابری جنسیتی)، فناورانه (عدم دسترسی به دستگاه‌ها) و سیاسی (سانسور، قوانین محدود کننده) است و دولت‌ها موظف به اقدامات مثبت مانند سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و سواد دیجیتال هستند. سازمان‌های بین‌المللی باید کمک فنی ارائه دهند و جامعه مدنی آگاهی‌بخشی کند. نمونه‌ها شامل برنامه هند دیجیتال، کانکت هوم^۱ آمریکا، پروژه Loon گوگل، Airband مایکروسافت و OLPC است که دسترسی را افزایش داده، اما چالش‌هایی مانند نابرابری‌های جنسیتی و معلولیت همچنان باقی است و نیازمند همکاری جمعی برای تحقق عدالت دیجیتال می‌باشد.

هرسیچ و ریعی‌نیا (۱۴۰۲) الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، انقلابی را در ارتباطات، تعامل و اشتراک‌گذاری ایده‌ها ایجاد کرده و به یک عامل حیاتی و مؤثر در پیدایش و حیات جنبش‌های اعتراضی تبدیل شده است. هدف این مقاله، به دست آوردن الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی ایران در بستر شبکه‌های اجتماعی است. تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی، سه رخداد اعتراضی حوادث بعد از انتخابات سال ۱۳۸۸، وقوع اعتراضات و سپس آشوب‌های دی‌ماه ۹۶ و آبان ۱۳۹۸ در گستره بالایی از شهرهای کشور، فضای سیاست رسمی ایران را با تکانه‌های شدیدی مواجه کرد و با ایجاد روند جدیدی در اجرا و سازمان‌دهی اعتراضات اجتماعی، تأثیرات فراوانی را بر سیاست‌گذاری فضای مجازی کشور داشت. این مقاله با کاربست نظریه جامعه شبکه‌ای، تلاش می‌کند به این پرسش پاسخ دهد که چه الگویی بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و شکل‌گیری و تکامل جنبش‌های اعتراضی در کشور و مشخصاً در اعتراضات سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ وجود دارد؟ به منظور دستیابی به هدف، با استفاده از رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون، ۱۴ نفر از نخبگان مرتبط با موضوع، از طریق نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و به دو صورت حضوری و غیر حضوری (به لحاظ شیوع بیماری کرونا و با استفاده از نرم‌افزارهای ارتباط آنلاین) مصاحبه عمیق و نیمه ساختار یافته انجام شد. از کدگذاری و تحلیل داده مصاحبه‌های انجام شده، در مجموع ۷۸ مفهوم کلیدی، ۲۶ واحد معنایی فشرده، ۷ مضمون فرعی و ۳ مضمون اصلی سازمان داده شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد شبکه‌های اجتماعی در قالب سه مضمون کلی «هنجارسازی»، «بسیج و سازمان‌دهی» و «واکنش میدانی»، بر جنبش‌های اعتراضی تأثیر می‌گذارد.

ابراهیمی (۱۴۰۰) فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و آموزش صلح در نظام‌های آموزش عالی: فناوری اطلاعات و ارتباطات در تمام وجوه زندگی بشری نفوذ کرده و نقش چشمگیر آن در محل کسب و کار، آموزش، تفریح و سرگرمی و روابط اجتماعی و بین‌المللی کاملاً مشهود است. بسیاری بر این باور هستند که فناوری اطلاعات و ارتباطات پایه و اساس تغییرات حال حاضر و آینده جهان را تشکیل می‌دهد و هیچ جنبه‌ای از زندگی موجودات روی زمین از این تغییرات سریع مصون نیست و این تغییرات می‌تواند چالش‌های مهمی را در شرایط کاری، مدیریتی، مبادله اطلاعات، الگوهای آموزشی، رویکردهای یادگیری، پژوهش‌های علمی، به بار آورد. صلح به‌عنوان یک مقوله ارزشمند از این قاعده مستثنی نیست. آموزش صلح در عصر دیجیتال، استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در کلاس درس، ارائه فرصت یادگیری به دانشجویان و به کارگیری مهارت‌های مورد در این حوزه در قرن ۲۱ بسیار مهم و حیاتی است. فناوری اطلاعات و ارتباطات مرزها را شکسته و در هر جایی می‌تواند نفوذ کند. در این فضا، جامعه جدید تحت عنوان جامعه اطلاعاتی در حال شکل‌گیری است به طوری که، دورترین کشورها و ملت‌ها را بدون داشتن مرزی به هم نزدیک می‌کند. استفاده از این ظرفیت‌ها در نظام‌های آموزش عالی برای آموزش صلح و دستیابی به آرامش جهانی بسیار موثر و مفید باشد.

هیرینگر و همکاران (۲۰۲۴) سال‌های اخیر شاهد شتاب گرفتن رویکردهای مبتنی بر داده و شواهد در حمایت از فرایندهای صلح بوده‌ایم که اعتماد تازه‌ای را ایجاد کرده مبنی بر اینکه می‌توان بر اساس اطلاعات عینی در مورد جهان، مناقشات را پیش‌بینی، شناخت و حل کرد. با این حال، فناوری‌های جدیدی که توسط طرفین درگیری، ذی‌نفعان و کسانی که قصد ایجاد یا ایجاد صلح را دارند، به کار گرفته شده‌اند، فرایندهای صلح را نیز کمتر قابل اطمینان، قابل فهم و قابل پیش‌بینی کرده‌اند. بنابراین، فناوری می‌تواند هم قطعیت و هم عدم قطعیت بیشتری را در مورد فرایندهای صلح ایجاد کند. این مقاله اولین تلاش مشترک برای بررسی چگونگی تأثیر استفاده از فناوری توسط طرفین درگیری و بازیگران صلح‌ساز بر این پویایی‌ها را ارائه می‌دهد. ما زمینه‌های مختلف تعامل، از پیشگیری از درگیری گرفته تا میانجیگری صلح، حفظ صلح و صلح‌سازی بلندمدت را بررسی می‌کنیم. بحث ما شامل طیف وسیعی از فعالیت‌های مرتبط، از جمله تحلیل پیش‌بینی و آینده‌نگری، تحلیل درگیری، نظارت بر آتش‌بس، هشدار اولیه و اقدام زودهنگام، و گفتگوهای حل مسئله و اعتمادسازی است. ما پیشنهاد می‌کنیم که به عدم قطعیت به‌عنوان طیفی بین عدم قطعیت و قطعیت نزدیک شویم که می‌تواند در ابعاد معرفتی، هستی‌شناختی و هنجاری مورد مطالعه قرار گیرد و در

نتیجه تحقیقات دانشگاهی و تأملات سیاسی بیشتری را دعوت کند. این مقاله به طور مشترک توسط محققان و متخصصان فعلی یا سابق نوشته شده و بر ضرورت، مزایا و امکان‌سنجی تبادلات تحقیق و عمل در این موضوع تأکید می‌کند.

مونسورات و راساق (۲۰۲۴) رسانه‌های اجتماعی و اطلاعات صلح: دلیلی برای تقویت ابتکارات صلح‌سازی: وقوع مداوم نقض امنیت در میان نیجریه‌ای‌ها، به‌ویژه جوانان، نگرانی جهانی است. این امر گروه‌های طرفدار صلح را بر آن داشته تا راه‌های جایگزینی برای ترویج صلح از طریق پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی ابداع کنند. دلیل این امر این است که رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری قدرتمند در ترویج صلح در سراسر جهان شناخته شده‌اند. ادبیات بر اساس رسانه‌های اجتماعی و صلح بنا شده است، اما مطالعات کمی در مورد محتوای رسانه‌های اجتماعی و دانش ایجاد صلح در میان کاربران رسانه‌های اجتماعی وجود دارد. بنابراین، این مطالعه به بررسی اطلاعات صلح رسانه‌های اجتماعی و ابتکارات ایجاد صلح در میان نیجریه‌ای‌ها می‌پردازد. این مطالعه با استفاده از مدل فعال‌سازی هنجار و نظریه‌های ارتباط‌گرایی انجام شد. روش تحقیق توصیفی-پیمایشی به کار گرفته شد و پرسشنامه به‌عنوان ابزاری برای جمع‌آوری داده‌ها از ۳۳۶ دانشجوی کارشناسی که به طور سیستماتیک از دانشگاه ایلورین و دانشگاه الحکمه، ایلورین، ایالت کوارا، نیجریه انتخاب شده بودند، به کار گرفته شد. داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه با کمک نرم افزار آماری علوم اجتماعی (SPSS) نسخه ۲۳.۰ تجزیه و تحلیل شدند. از جداول درصد و فراوانی ساده برای ارائه داده‌ها استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که مواجهه مداوم جوانان با اطلاعات صلح در رسانه‌های اجتماعی همراه با آگاهی از مسئولیت‌های محول شده به افراد، سطح آگاهی آنها از لزوم ترویج صلح در نیجریه را افزایش داده و در نتیجه، دانش ایجاد صلح را در بین دانشجویان کارشناسی افزایش داده، زیرا آنها را به شرکت در کمپین‌های حمایت از صلح و دوری از خشونت ترغیب کرده است. این مطالعه توصیه می‌کند که سیاست‌گذاران باید با ایجاد پلتفرم‌هایی که می‌توانند گفتگوی مسالمت‌آمیز و مشارکت جوانان، به‌ویژه دانشجویان کارشناسی، در ابتکارات ایجاد صلح را تسهیل کنند، از رسانه‌های اجتماعی برای ترویج صلح و امنیت در کشور استفاده کنند، زیرا این امر می‌تواند وحدت و همزیستی مسالمت‌آمیز را در میان شکاف‌های قومی-مذهبی مختلف در نیجریه تقویت کند.

کورمانکف (۲۰۲۳) فناوری‌های دیجیتال در ترویج صلح: ادغام، تأثیر و چالش‌ها: امروزه، فناوری‌های دیجیتال نقش مهمی در زندگی روزمره مردم ایفا می‌کنند و به تدریج در حوزه‌های مختلف ادغام می‌شوند.

به نظر نمی‌رسد سازمان‌های صلح‌سازی و حفظ صلح از این فرایند مصون باشند، همان طور که افزایش تعداد کاربردهای فناوری دیجیتال در این زمینه نشان می‌دهد. این پایان‌نامه به بررسی چگونگی استفاده از این فناوری‌ها در عملیات صلح، تأثیر و چالش‌های موجود در اجرای آنها می‌پردازد. این مقاله با بررسی هم در سطح استراتژیک و هم مطالعه موردی زمینه‌ای جمهوری دموکراتیک کنگو، به دنبال بررسی تجربی این موضوع است که آیا فناوری‌های دیجیتال مدل‌های سنتی عملیات صلح را منسوخ می‌کنند یا خیر. مطالعه کیفی جامع اسناد و پایگاه ادبیات نشان می‌دهد که بین گفتمان استراتژیک و واقعیت، عدم همسویی وجود دارد. فناوری دیجیتال یک بعد تکمیلی در عملیات صلح است که می‌تواند قابلیت‌های مأموریت‌ها را گسترش دهد، با این حال هنوز زود است که ادعا کنیم مدل‌های سنتی عملیات صلح با توسعه فناوری‌های دیجیتال منسوخ شده‌اند.

آفلارانی و آمودو (۲۰۲۲) بررسی انتقادی صلح پایدار، گفتگوی میانجیگرانه و رسانه‌های اجتماعی: این مقاله تلاشی انتقادی برای بررسی تعامل بین رسانه‌های اجتماعی، صلح پایدار و گفتگوی میانجیگرانه است. این مقاله بر اساس تلاش‌ها برای دستیابی به هدف ۱۶ از اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد: صلح، عدالت و نهادهای قوی تدوین شده است. هدف از هدف ۱۶ از اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد، ترویج جوامع صلح‌آمیز و فراگیر برای توسعه پایدار، اعطای عدالت به همه و ایجاد نهادهای مؤثر، مسئول و فراگیر در تمام سطوح است. این مقاله تاریخچه اهداف توسعه پایدار را به کنفرانس سازمان ملل متحد^۱ در مورد محیط زیست انسانی که در سال ۱۹۷۲ در استکهلم، سوئد برگزار شد، ردیابی کرد. اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد از اهداف توسعه هزاره (MDGs) و سایر ابتکارات قبلی سازمان ملل متحد گرفته شده است. صلح در میان این اهداف برجسته شده و گفتگوی میانجیگرانه وسیله‌ای برای دستیابی به این هدف است. ظهور اینترنت، در میان سایر فناوری‌ها، شیوه‌های ارتباط مردم در سطح جهان را به طور قابل توجهی تغییر داده است. رسانه‌های اجتماعی به طور خاص نقش مهمی در روش‌های حل مناقشات توسط مردم، گروه‌ها و ملت‌ها ایفا می‌کنند. این مقاله از طریق تأملات فلسفی و تحلیل کیفی، چارچوبی را برای به کارگیری گفتگوی میانجیگرانه، از طریق رسانه‌های اجتماعی، برای صلح پایدار توصیه می‌کند. بنابراین، نتیجه‌گیری می‌شود که بهره‌برداری از قدرت فلسفه‌های پدیده‌های رسانه‌های اجتماعی، صلح پایدار و

گفتگوی میانجیگرانه، ابزاری واقعی برای حل مناقشات و همچنین برای تحقق آرمان‌های صلح جهانی است که از هدف ۱۶ اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد الهام گرفته شده است.

چارچوب نظری و تعریف مفاهیم

در عصر دیجیتال، شبکه‌های اجتماعی نه تنها بستری برای بسیج سریع فعالان صلح طلب فراهم می‌کنند، بلکه از طریق گفتگوی فراگیر و ایجاد همدلی میان گروه‌های متخاصم، به تحول جنبش‌های صلح طلبانه کمک می‌نمایند؛ با این حال، دوگانگی نقش آنها در تشدید تعارضات یا ساختن صلح پایدار، چالشی اساسی است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که این پلتفرم‌ها با تسهیل مشارکت، توانمندسازی حاشیه‌نشینان و تولید روایت‌های جایگزین، به پیشگیری از درگیری‌ها و تقویت دیالوگ مسالمت‌آمیز یاری می‌رسانند، اما فقدان حاکمیت مناسب بر آنها می‌تواند به گسترش نفرت‌پراکنی و مداخله خارجی منجر شود. این مقاله بر آن است تا با بررسی نقش تحول‌آفرین شبکه‌های اجتماعی در جنبش‌های صلح طلبانه، به واکاوی پتانسیل‌های صلح دیجیتال و موانع پیش رو بپردازد.

در ادامه به تعریف مفاهیم پژوهش حاضر می‌پردازیم:

صلح‌سازی

از زمان پایان جنگ سرد، اصطلاح «صلح‌سازی» به طرق مختلفی درک شده است، اما معمولاً با مداخلات خارجی در حمایت از فرایندهای داخلی با هدف جلوگیری از وقوع یا وقوع مجدد درگیری‌های مسلحانه مرتبط بوده است (بارنت و همکاران، ۲۰۰۷: ۲۱). امروزه، صلح‌سازی شامل طیف گسترده‌ای از اقدامات، از جمله حفظ صلح، تقویت امنیت عمومی، ترویج انحصار دولت در خشونت، و همچنین حمایت از فرایندهای سیاسی و حکومت‌داری، توسعه اجتماعی-اقتصادی و تحول منازعات اجتماعی از طریق تلاش‌های حقیقت، آشتی و عدالت است (مروس، فیدلر و گروینگهولت، ۲۰۲۲: ۸۷). محققان همچنین بر لزوم توجه نه تنها به بازیگران خارجی یا بین‌المللی، بلکه به بازیگران «محلی» و رویکردهای آنها نیز تأکید می‌کنند، با این حال، جدا کردن این موارد از عاملیت اعمال شده توسط بازیگران «خارجی» یا «بین‌المللی» اغلب دشوار است (هیربلینگر و سیمونز، ۲۰۱۵: ۶۳). علاوه بر این، دیجیتالی شدن صلح‌سازی منجر به ظهور بسیاری از بازیگران جدید، مانند آزمایشگاه‌های «صلح‌فناوری» شده که کار سازمان‌های صلح‌سازی بین‌المللی یا محلی متعارف را تکمیل می‌کنند. برای جلوگیری از گم شدن در تعاریف، هدف ما توسعه یک دیدگاه تحقیقاتی است که برای مطالعه شیوه‌های همه بازیگرانی که خود را به‌عنوان یک سازمان

صلح‌سازی، دارای مأموریت صلح‌سازی یا کمک به صلح و پیشگیری از درگیری‌های مسلحانه توصیف می‌کند، مناسب باشد. این رویکرد به جای اینکه ما را مجبور به تعریف صلح‌سازی و عدم صلح‌سازی کند، ما را قادر می‌سازد تا فاصله‌ای انتقادی با ادعاهای حقیقت که زیربنای سازمان‌های صلح‌سازی دیجیتال و رویکردهای آنها هستند، حفظ کنیم.

فناوری‌های ارتباطی^۱

فناوری‌های ارتباطی به ابزارها، سامانه‌ها و زیرساخت‌های فنی‌ای اشاره دارد که امکان تولید، ذخیره‌سازی، تبادل و دریافت اطلاعات را در قالب‌های متنی، صوتی، تصویری و چند رسانه‌ای فراهم می‌کنند. این فناوری‌ها از رسانه‌های سنتی مانند رادیو و تلویزیون تا پلتفرم‌های دیجیتال نوین مانند اینترنت و شبکه‌های اجتماعی را در بر می‌گیرند و به‌عنوان محرک اصلی تغییرات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در عصر اطلاعات عمل می‌کنند (Castells, 2009: 54).

صلح دیجیتال^۲

صلح دیجیتال یک چارچوب مفهومی است که به بررسی نقش فناوری‌های دیجیتال و فضای سایبر در پیشبرد فرایندهای صلح‌سازی، کاهش خشونت و ترویج گفت‌وگوهای مبتنی بر همکاری می‌پردازد. این مفهوم بر پتانسیل فناوری‌هایی مانند شبکه‌های اجتماعی، رسانه‌های دیجیتال و ابزارهای مشارکت آنلاین در تسهیل گفتگو، مستندسازی حقوق بشر، بسیج اجتماعی مسالمت‌آمیز و مقابله با روایت‌های جنگ‌طلبانه تأکید دارد، اما همچنین چالش‌هایی مانند شکاف دیجیتالی، نظارت گسترده و سایبر-جنگ را به رسمیت می‌شناسد (Hattotuwa, 2013: 18).

شبکه‌های اجتماعی^۳

شبکه‌های اجتماعی در چارچوب رسانه‌های دیجیتال، پلتفرم‌های آنلاینی هستند که به کاربران امکان ایجاد پروفایل شخصی، برقراری ارتباط با دیگران، تولید و به اشتراک گذاری محتوا و مشارکت در جوامع مجازی را می‌دهند. این پلتفرم‌ها (مانند فیسبوک، توییتر و اینستاگرام) نه تنها ساختارهای ارتباطی را دگرگون کرده‌اند، بلکه به‌عنوان فضای عمومی جدیدی برای شکل‌گیری هویت‌های جمعی، بسیج سیاسی و تبادل

1 - Communication Technologies

2 - Digital Peace

3 - Social Networks

ایده‌ها عمل می‌کنند. از منظر جامعه‌شناسی، شبکه‌های اجتماعی بستری برای سازماندهی غیر متمرکز کنش جمعی فراهم می‌کنند (Van Dijck, 2013: 65).

صلح‌سازی دیجیتال

مباحث مربوط به صلح‌سازی دیجیتال، مفاهیمی مانند «حکومت‌داری دیجیتال» را برای توصیف عقلانیت‌های فراگیر حکومت که از طریق استفاده از فناوری دیجیتال امکان‌پذیر می‌شوند، به کار گرفته‌اند (ریچموند و تلیدیس ۲۰۲۰؛ ریچموند ۲۰۲۰: ۴۰). با این حال، این مفهوم در ابتدا برای به تصویر کشیدن شیوه‌های سرمایه‌داری نظارتی که در رابط کاربری رسانه‌های اجتماعی، تجزیه و تحلیل کلان‌داده‌ها و هدف‌گیری رسانه‌های اجتماعی تکامل می‌یابند و برای توصیف چگونگی استخراج اطلاعات مازاد از رسانه‌های اجتماعی که «افراد را از رفتار خود تبعید می‌کند» توسعه داده شد (زوباف، ۲۰۱۵: ۸۵). بنابراین، این زاویه ممکن است برای زمینه‌های صلح‌سازی بسیار دیجیتالی شده که در آن دسترسی دیجیتال تقریباً جهانی است، استفاده از رسانه‌های اجتماعی فراگیر است و «شرکت‌های بزرگ فناوری» می‌توانند در درجه اول بر اساس منطق بازار عمل کنند، مرتبط باشد، اما مطمئناً تمام اثرات صلح‌سازی دیجیتال را در بر نمی‌گیرد. وقتی این رویکرد در بسیاری از محیط‌های دیگر به کار گرفته شود، خطر (بازتولید) یک دیدگاه اروپامحور وجود دارد که عقلانیت‌های حاکم دیجیتال را به عنوان محصول اصلی نئولیبرالیسم می‌بیند و نمی‌تواند واقعیت‌های تجربی ناهمگن و تکامل یافته تاریخی زمینه‌های تحت تأثیر منازعه و همچنین نقش سازمان‌های صلح‌ساز در پاسخ به عدم تعادل قدرت را در نظر بگیرد. در نهایت، بیان این که صلح‌سازی دیجیتال، شیوه‌ها، اشکال یا عقلانیت‌های حکومتی را ایجاد می‌کند که «مصنوعی» یا «پسا انسانی» هستند، به معنای جداسازی صلح‌سازی دیجیتال از محیط اجتماعی-فناورانه آن خواهد بود. با این حال، این امر باعث ایجاد تمایز مصنوعی انسان-ماشین می‌شود، زیرا فناوری‌های دیجیتال، از جمله هوش مصنوعی، همچنان توسط انسان‌ها توسعه، استفاده و کنترل می‌شوند (هیربلینگر، ۲۰۲۲: ۵۱).

مهم است اذعان کنیم که تأثیرات دستور کارهای صلح‌سازی دیجیتال نه تنها به صورت محلی تحت تأثیر عواملی قرار می‌گیرند که در درجه اول به دیجیتالی شدن مربوط نمی‌شوند، بلکه به صورت محلی نیز متنوع هستند. به ویژه در زمینه‌هایی با دسترسی و سواد دیجیتال محدود، ابتکارات صلح‌سازی دیجیتال ممکن است برای جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل و اقدام بر اساس داده‌های تولید شده دیجیتالی به نهادهای حاکم موجود، مانند دولت‌های محلی و مقامات سنتی، متکی باشند. به عنوان مثال، طرح‌های آزمایشی سیستم‌های هشدار

و هشدار اولیه مبتنی بر پیام متنی که توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد^۱ راه‌اندازی شده‌اند، عمدتاً مقامات منتخب، مقامات سنتی و زنان را درگیر کرده‌اند (UNDP, 2021: 27). پروژه‌هایی که با هدف مقابله با نفرت‌پراکنی آنلاین انجام می‌شوند، جوامع داوطلب، از جمله زنان و گروه‌های جوانان را نیز آموزش می‌دهند تا عمداً گروه‌های به حاشیه رانده شده سنتی را درگیر کنند. علاوه بر این، بسیاری از ابتکارات صلح‌سازی دیجیتال در حاشیه جنبش‌های اجتماعی و سیاسی آشکار می‌شوند و ممکن است از رویکردها و استراتژی‌های حمایتی آنها استفاده کنند و ارتباطات نزدیک و اهداف مشترک مربوط به تغییر سیاسی را حفظ کنند (رابرتسون و ایازی، ۲۰۱۹: ۳۲). این نشان می‌دهد که سیستم‌های اجتماعی-فنی دخیل در صلح‌سازی دیجیتال نه تنها ممکن است توسط سازمان‌های بین‌المللی و بخش خصوصی شکل بگیرند، بلکه توسط رویه‌های حاکمیتی ملی و جامعه مدنی که به طرق مختلف صلح‌سازی را سیاسی یا غیر سیاسی می‌کنند نیز شکل می‌گیرند.

یک دیدگاه مناسب‌تر برای یک رویکرد بازتابی می‌تواند این باشد که پیرسیم آیا صلح‌سازی دیجیتال منجر به سیاسی شدن می‌شود - و در نتیجه تبادل بین مواضع مختلف و ادعاهایی که زیربنای آنها را تشکیل می‌دهند - یا برعکس. نظریه‌های صلح‌سازی مجادله‌ای نشان می‌دهند که اذعان به بُعد سیاسی صلح‌سازی به‌ویژه ضروری است، زیرا فعال کردن اشکال بیان سیاسی می‌تواند روابط بین طرفین درگیری را که ممکن است متخاصم اما غیر خشونت‌آمیز باشند (هیرلینگر و همکاران، ۲۰۲۳: ۳۳).

جنبش‌های صلح‌طلبانه^۲

جنبش‌های صلح‌طلبانه به مجموعه‌ای از کنش‌ها و سازمان‌های اجتماعی اطلاق می‌شود که با استفاده از روش‌های مسالمت‌آمیز مانند آموزش، اعتراض و اقدام مستقیم غیر خشونت‌آمیز در جهت ترویج فرهنگ صلح، کاهش منازعات مسلحانه، خلع سلاح و حل عادلانه اختلافات فعالیت می‌کنند. این جنبش‌ها اغلب به عنوان بخشی از جامعه مدنی جهانی عمل کرده و در پاسخ به جنگ، خشونت ساختاری یا نقض حقوق بشر شکل می‌گیرند. در عصر دیجیتال، این جنبش‌ها از فناوری‌های ارتباطی برای گسترش پیام، هماهنگی فرامرزی و افزایش مشارکت مردمی بهره می‌برند (Cortright, 2008: 48).

1 - UNDP

2 - Peace Movements

مبانی نظری پژوهش

بخش مبانی نظری: دو نظریه کلیدی

برای تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های صلح‌طلبانه در چارچوب صلح دیجیتال، دو نظریه از حوزه‌های «مطالعات ارتباطات» و «جامعه‌شناسی سیاسی» به طور ویژه مرتبط و روشنگر هستند: نظریه کنش ارتباطی هابرماس و نظریه شبکه‌ای قدرت در عصر اطلاعات کاستلز. این دو چارچوب، به ترتیب، امکان تحلیل گفتمان صلح در فضای عمومی و ساختار شبکه‌ای بسیج جنبش‌ها را فراهم می‌کنند.

۱. نظریه کنش ارتباطی^۱؛ یورگن هابرماس

هابرماس (۱۹۸۱) در نظریه کنش ارتباطی، عقلانیت و دموکراسی را بر پایه «گفتگو» و «تفاهم» استوار می‌داند. از منظر او، فضای عمومی عرصه‌ای است که در آن شهروندان با تکیه بر استدلال بهتر و فارغ از فشار و سلطه، به بحث و تبادل نظر می‌پردازند تا به اجماعی عقلانی دست یابند. کنش ارتباطی، در مقابل کنش استراتژیک (که هدفش تحمیل اراده است)، متوجه تفاهم و همکاری است. این نظریه برای مفهوم صلح دیجیتال بسیار حیاتی است، زیرا شبکه‌های اجتماعی را می‌توان به مثابه یک «فضای عمومی دیجیتال» در نظر گرفت که پتانسیل تقویت گفتمان عقلانی حول صلح را دارد. در این فضا، جنبش‌های صلح‌طلبانه می‌توانند با تولید و انتشار روایت‌های جایگزین، مستندسازی خشونت‌ها و ایجاد گفتگوی فرامرزی، به «عقلانیت‌زدایی» از گفتمان‌های جنگ‌افروز کمک کرده و زمینه را برای تفاهم و حل مسالمت‌آمیز منازعات فراهم کنند. با این حال، هابرماس خود هشدار می‌دهد که فضای عمومی می‌تواند تحت سلطه منافع اقتصادی و سیاسی (از جمله در رسانه‌های انبوه) قرار گیرد - خطری که در مورد شبکه‌های اجتماعی و پدیده‌هایی مانند «کارخانه‌های ترول» و انتشار هدفمند اخبار جعلی نیز مصداق دارد.

این نظریه چارچوبی برای تحلیل محتوای تولید شده توسط جنبش‌های صلح در شبکه‌های اجتماعی فراهم می‌کند. آیا این محتوا معطوف به تفاهم و ارائه استدلال‌های عقلانی است یا صرفاً کنشی استراتژیک و تهاجمی؟ همچنین، معیاری برای ارزیابی کیفیت «گفتمان صلح» در پلتفرم‌های دیجیتال ارائه می‌دهد.

۲. نظریه جامعه شبکه‌ای و قدرت ارتباطی^۲؛ مانوئل کاستلز

کاستلز (۲۰۰۹) با ارائه نظریه «جامعه شبکه‌ای» استدلال می‌کند که ساختار بنیادین جامعه معاصر حول شبکه‌های دیجیتال شکل گرفته است. در این جامعه، قدرت دیگر صرفاً در نهادهای سنتی متمرکز نیست،

1 - Communicative Action

2 - Network Society and Communication Power

بلکه در توانایی برنامه‌ریزی و کنترل شبکه‌ها و مهم‌تر از آن، در توانایی ایجاد معنا در ذهن مردم از طریق جریان‌های اطلاعاتی نهفته است. او این را قدرت ارتباطی می‌نامد. از دید کاستلز، تغییر اجتماعی اغلب از طریق شکل‌گیری هویت‌های مقاومت و سپس هویت‌های برنامه‌دار در برابر جریان‌های مسلط اطلاعات رخ می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی، با ساختار افقی و غیر متمرکز خود، ابزارهای ایدئالی برای جنبش‌های اجتماعی (از جمله صلح‌طلبانه) هستند تا هویت جمعی جدیدی بسازند، روایت مسلط (مثلاً جنگ به عنوان «ضرورت») را به چالش بکشند و با بسیج سریع و فرا مکانی، قدرت ارتباطی خود را اعمال کنند. کاستلز بر دوسویگی این فضا تأکید دارد: از یک سو، شبکه‌ها به جنبش‌های اجتماعی قدرت می‌بخشند؛ از سوی دیگر، همان فناوری‌ها می‌توانند برای نظارت گسترده، سانسور و تولید وحشت اخلاقی مورد استفاده قدرت‌های مستقر قرار گیرند.

این نظریه به پژوهش حاضر کمک می‌کند تا نقش شبکه‌های اجتماعی را صرفاً به عنوان «ابزار» نبیند، بلکه آنها را به عنوان بستری ساختاری درک کند که ماهیت سازماندهی، هویت‌سازی و اعمال قدرت جنبش‌های صلح‌طلبانه را دگرگون کرده است. بر اساس این چارچوب، می‌توان پرسید که جنبش‌های صلح چگونه از قدرت ارتباطی برای بازتعریف معانی مرتبط با «صلح» و «امنیت» استفاده می‌کنند.

جمع‌بندی پیوند نظری

- نظریه هابرماس بر محتوا و کیفیت گفتمان (فرایند درونی صلح) تمرکز دارد: شبکه‌های اجتماعی چگونه می‌توانند عرصه‌ای برای کنش ارتباطی و شکل‌گیری اجماع عقلانی حول صلح باشند؟

- نظریه کاستلز بر ساختار و قدرت شبکه (فرایند بیرونی بسیج) تأکید می‌کند: شبکه‌های اجتماعی چگونه ساختار قدرت را تغییر داده و به جنبش‌های صلح امکان می‌دهند تا از طریق ساخت هویت و روایت‌پردازی، قدرت ارتباطی کسب کنند؟

بنابراین ترکیب این دو منظر، امکان تحلیل همه جانبه‌تری از نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های صلح‌طلبانه، هم در سطح گفتمان و هم در سطح عمل جمعی، را ممکن می‌سازد.

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق مطالعه حاضر مروری و از نوع توصیفی-تحلیلی است.

بحث اصلی و تحلیل یافته‌ها

نتایج کلی بررسی داده‌های برخط و معتبر علمی در این مطالعه نشان می‌دهد: اکثر فعالیت‌های صلح‌سازی دیجیتال عمدتاً ماهیتی آرمانی دارند؛ یعنی با اطلاعات، دانش، روایت‌ها و غیره سر و کار دارند. با این حال، بسیاری نیز صریحاً ادعا می‌کنند که از درگیری‌های خشونت‌آمیز جلوگیری می‌کنند یا آنها را کاهش می‌دهند. برخی این کار را با تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیری و عمل انجام می‌دهند، در حالی که برخی دیگر برای بهبود روابط و معیشت جامعه تلاش می‌کنند. هنگام بررسی تأثیرات اجتماعی صلح‌سازی دیجیتال، به راحتی می‌توان با تمایزات به ظاهر واضح بین جهان‌های «دیجیتال» و «آنالوگ» یا «آنلاین» و «آفلاین» همراه شد. با حفظ این تمایز، ممکن است وسوسه شویم که استدلال کنیم صلح‌سازی دیجیتال منجر به اشکالی از صلح مجازی می‌شود که از طریق بازنمایی‌های ماشینی از صلح و درگیری ساخته می‌شود که از تجربیات روزمره جمعیت‌های تحت تأثیر درگیری جدا هستند. این امر در مورد اقدامات مقابله با نفرت‌پراکنی که با هدف پاکسازی رسانه‌های اجتماعی از محتوای خشونت‌آمیز یا مضر، بدون توجه به محرک‌های فرهنگی، سیاسی یا اجتماعی-اقتصادی زیربنایی آن انجام می‌شود، نیز صادق است. با این حال، این کاربردهای غیر سیاسی فناوری که صرفاً بر پلتفرم‌ها و محتوای دیجیتال متمرکز هستند، در واقع اثرات غیر مجازی نیز دارند، به این معنی که وضع موجود مادی را تداوم می‌بخشند.

بخش یافته‌های تحقیق: تحلیل نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های

صلح طلبانه

با اتکا به چارچوب نظری مبتنی بر نظریه کنش ارتباطی هابرماس و نظریه قدرت ارتباطی کاستلز، یافته‌های این تحقیق مروری توصیفی-تحلیلی را می‌توان در قالب سه محور اصلی نقش‌آفرینی، دگرگونی‌ها و تناقض‌های ذاتی شبکه‌های اجتماعی، سازماندهی نمود. این یافته‌ها حاکی از نقش دوگانه و پیچیده این پلتفرم‌ها به عنوان هم‌زمان تسهیل‌گر و مخاطره‌آفرین برای پروژه صلح دیجیتال است.

۱. شبکه‌های اجتماعی به مثابه عرصه کنش ارتباطی: تقویت گفتمان و هویت

صلح طلبانه

مطابق دیدگاه هابرماس، یافته‌ها نشان می‌دهند شبکه‌های اجتماعی در شرایط مطلوب، می‌توانند به شکل‌گیری فضای عمومی دیجیتال برای گفتگوی عقلانی حول صلح کمک کنند.

گفتمان‌سازی جایگزین: این پلتفرم‌ها به کنشگران صلح امکان داده‌اند روایت‌های مسلط جنگ طلبانه یا سکوت رسانه‌های جریان اصلی را به چالش بکشند. برای مثال، انتشار مستمر ویدئوهای خشونت‌های غیر نظامیان در درگیری‌ها توسط شهروند-خبرنگاران، موجی از «آگاهی مبتنی بر شواهد» ایجاد کرده که مبانی اخلاقی طرف‌های درگیر را زیر سؤال می‌برد (Shirky, 2011: 37). این فرایند، مصداق عینی تلاش برای ایجاد تفاهم از طریق استدلال (کنش ارتباطی) در برابر تبلیغات جنگی (کنش استراتژیک) است. توسعه گفتگوی فرامرزی: شبکه‌هایی مانند توییتر و فیسبوک، دیوارهای جغرافیایی و سیاسی را در نوردیده و امکان ایجاد جامعه‌های تخیلی صلح طلب میان افراد در اردوگاه‌های متعارض را فراهم ساخته‌اند. صفحاتی که به طور مشترک توسط فعالان صلح اسرائیلی و فلسطینی اداره می‌شوند، نمونه‌ای از این تلاش برای ایجاد فضای مشترک گفتگو هستند (Aouragh, 2016: 120).

چالش در عرصه گفتمان: با این حال، یافته‌ها همسو با نقدهای وارد بر نظریه هابرماس، نشان می‌دهند این فضای عمومی دیجیتال اغلب از عرصه ایدئال گفتگو فاصله دارد. پدیده‌هایی مانند حباب‌های فیلتری و الگوریتم‌های تقویت‌کننده جنجال، گفتگو را به مجادله‌های قطبی شده تقلیل داده و دستیابی به اجماع عقلانی را دشوار می‌سازند. افزون بر این، هجوم اخبار جعلی و کمپین‌های اطلاعاتی هدفمند، عمدتاً با اهداف استراتژیک، فضای لازم برای کنش ارتباطی اصیل را آلوده می‌کنند (Tufekci, 2017: 92).

۲. شبکه‌های اجتماعی به مثابه ساختار قدرت ارتباطی: دگرگونی در سازماندهی و

بسیج جنبش

مطابق نظریه کاستلز، یافته‌ها مؤید آن است که شبکه‌های اجتماعی، ساختار، دینامیک و تأثیر جنبش‌های صلح طلبانه را اساساً متحول کرده‌اند.

سازماندهی افقی و بسیج سریع: این پلتفرم‌ها با کاهش هزینه‌های هماهنگی، امکان ظهور «جنبش‌های شبکه‌ای» غیر متمرکز و فاقد سلسله مراتب سنتی را فراهم کرده‌اند. بسیج‌های گسترده و خودجوش علیه جنگ، مانند هشتگ‌هایی نظیر #NoWar یا #PeaceForUkraine، نمونه‌هایی از قدرت بسیج‌گری سریع و فرا ملی هستند که در مدل‌های پیشا دیجیتال قابل تصور نبود (Bennett & Segerberg, 2013: 65). این جنبش‌ها از منطق عمل جمعی مبتنی بر اشتراک گذاری پیروی می‌کنند.

قدرت روایت‌پردازی و ساخت هویت: شبکه‌های اجتماعی ابزاری حیاتی برای قدرت ارتباطی جنبش‌های صلح شده‌اند. آنها از طریق تولید و انتشار نمادها، شعارها و تصاویر قدرتمند (مانند تصویر آلان کردی)،

موفق به خلق هویت جمعی قوی و جلب همدلی جهانی شده‌اند. این فرایند، دقیقاً مطابق با تحلیل کاستلز، نشان می‌دهد که قدرت در جامعه شبکه‌ای، در توانایی قالب‌بندی ذهنیت‌ها نهفته است. چالش در عرصه قدرت و نظارت: در مقابل، یافته‌ها هشدار می‌دهند که دولت‌ها و بازیگران مسلح نیز از همین فناوری‌ها برای نظارت بر فعالان صلح، شناسایی شبکه‌های آنان و سرکوب دیجیتال استفاده می‌کنند. پدیده «دیپ فیک» (جعل عمیق) برای تخریب چهره رهبران صلح یا ایجاد اغتشاش اطلاعاتی، نمونه نوینی از به کارگیری فناوری علیه گفتمان صلح است. همچنین، شکاف دیجیتالی دسترسی نابرابر به این ابزارها را نشان می‌دهد و ممکن است صدای برخی جوامع متأثر از جنگ را حاشیه‌ای نگه دارد.

۳. تحلیل یکپارچه: پارادوکس ذاتی و مسیر پیش رو

تحلیل نهایی یافته‌ها در پرتو دو نظریه مذکور، یک پارادوکس ذاتی را آشکار می‌سازد: شبکه‌های اجتماعی هم‌زمان هم توانمندساز و هم محدودکننده جنبش‌های صلح هستند. از یک سو، آنها ظرفیت بی‌سابقه‌ای برای کنش ارتباطی، شبکه‌سازی جهانی و اعمال قدرت ارتباطی از پایین به بالا ایجاد کرده‌اند. از سوی دیگر، ذات تجاری، الگوریتمی و تحت نظارت این پلتفرم‌ها، آنها را در معرض دستکاری، قطبی‌سازی و بازتولید روابط قدرت نامتوازن قرار داده است.

برای تقویت نقش صلح‌آفرین این فضا، یافته‌ها بر ضرورت سواد رسانه‌ای انتقادی برای شهروندان، شفافیت الگوریتمی از سوی پلتفرم‌ها و توسعه فناوری‌های جایگزین غیر متمرکز و امن (مانند برخی برنامه‌های متن‌باز) برای کنشگران صلح تأکید دارند. آینده صلح دیجیتال در گرو بهره‌گیری هوشمندانه از فرصت‌های ارتباطی، همراه با آگاهی عمیق و مقابله فعال با تهدیدهای همان فضا است.

خلاصه و نتیجه

این تحقیق سعی کرد تا از ادبیات نوظهور در مورد صلح‌سازی دیجیتال، به این نتیجه برسد که اکثر نویسندگان و محققان در حوزه فناوری و صلح از چارچوب‌های نظری و مفهومی برای مطالعه جنبه‌هایی از صلح‌سازی دیجیتال استفاده می‌کنند که نیاز به بروز و ظهور بیشتری دارند. البته این مطالعات رویکردی جبرگرایانه دارد که با مطالعه فناوری در سیاست بین‌الملل همسو است. در اینجا، فناوری هم به صورت ذات‌گرایانه و هم به صورت ابزاری - به‌عنوان ابزاری با ویژگی‌های به ظاهر ثابت (بد یا خوب برای صلح‌سازی) که می‌تواند در خدمت اهداف سیاسی یا اجتماعی از پیش تعیین شده (به‌عنوان مثال، توانمندسازی یا استثمار) باشد، در نظر گرفته می‌شود (مک‌کارتی، ۲۰۱۷) و در حالی که اکثر روایت‌ها تا

حدودی تأثیر اجتماعی فناوری را در زمینه‌های صلح‌سازی تشخیص می‌دهند، با این وجود روایت‌های نظری از فناوری و اجتماعی را به طرز عجیبی از یکدیگر جدا نگه می‌دارند. نتایج تحقیق حاضر همچنین تأکید می‌کند که اتکای روزافزون زندگی اجتماعی و سیاسی به حکومت دیجیتال و مبتنی بر داده، شایسته تفسیر وسیع‌تری از نقش فناوری است. پیشنهاد ما برای تمرکز بر روابط قدرت در صلح‌سازی دیجیتال، بر اساس یک چارچوب علمی که به ادعاها، دستور کارها و تأثیرات می‌پردازد، تلاشی برای پیشبرد بحث است. از این رو این مقاله یک چارچوب تحقیقاتی جایگزین برای مطالعه انتقادی-بازتابی صلح‌سازی دیجیتال، همراه با پیشنهادهایی برای چگونگی عملیاتی کردن آن ارائه داد. پیش فرض‌های اصلی تحقیق این است که با شیوه‌های دانش‌سازی که فناوری‌های صلح‌سازی و صلح‌سازی با فناوری را به طور مشترک تولید می‌کنند، تعامل کنیم و بررسی کنیم که چگونه اینها به دستور کارها و نتایج صلح‌سازی تبدیل می‌شوند. نکته مهم این است که در حالی که ما از دستیابی به بازاندیشی انتقادی با نگاهی کلی به درهم‌تنیدگی فناوری و جامعه حمایت کردیم، مطمئناً قصد نداریم ادعا کنیم که باید -یا می‌توانیم- «بی‌طرف از نظر تئوری» باشیم. به عنوان محققان دانشگاهی، ما در چندین پایه نظری، معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی قرار داریم که تمایل به انتقادی بودن و بازاندیشی را در ما برانگیخته است. از درون این موقعیت است که دستور کار تحقیقاتی ما پدیدار می‌شود. در واقع، همان طور که در این مقاله استنباط کرده‌ایم، بازاندیشی به این معنی نیست که ما از آنچه مطالعه می‌کنیم جدا بمانیم، تحقیق را از یک دیدگاه بی‌طرفانه انجام دهیم یا اینکه به اعتقادات فرا نظری پایبند نباشیم. برعکس، این درگیری خود ما در موضوع صلح‌سازی دیجیتال است که باعث شده تمایل داشته باشیم به شیوه‌ای انتقادی و بازتابی با آن برخورد کنیم.

بنابراین این پژوهش با هدف واکاوی نقش شبکه‌های اجتماعی در تحول جنبش‌های صلح‌طلبانه در چارچوب مفهوم نوظهور «صلح دیجیتال» انجام شد. با اتخاذ روش مروری-تحلیلی و بهره‌گیری از چارچوب نظری ترکیبی نظریه کنش ارتباطی هابرماس و نظریه قدرت ارتباطی کاستلز، یافته‌ها نشان داد که شبکه‌های اجتماعی نه یک ابزار بی‌طرف، بلکه یک بستر پارادوکسیکال هستند که هم‌زمان هم فرصت‌های بی‌سابقه و هم مخاطرات جدیدی را برای کنشگری صلح‌طلبانه به ارمغان آورده‌اند.

جمع‌بندی یافته‌ها

۱. در بعد گفتمانی (سطح هابرماسی): شبکه‌های اجتماعی با امکان‌پذیر ساختن تولید و انتشار روایت‌های جایگزین، مستندسازی خشونت و تسهیل گفتگوی فرا مرزی، پتانسیل تقویت کنش ارتباطی و شکل‌گیری

فضای عمومی عقلانی‌تر حول صلح را دارند. با این حال، این فضا به شدت در معرض آلودگی ناشی از اطلاعات غلط، قطبی‌سازی الگوریتمی و کمپین‌های اطلاعاتی استراتژیک قرار دارد که نفس گفتگوی مبتنی بر تفاهم را تهدید می‌کند.

۲. در بعد ساختاری-سازمانی (سطح کاستلری): این پلتفرم‌ها با ایجاد ساختارهای شبکه‌ای غیر متمرکز و افقی، دگرگونی بنیادینی در الگوهای بسیج، سازماندهی و هویت‌سازی جنبش‌های صلح ایجاد کرده‌اند. آنها قدرت ارتباطی را در اختیار کنشگران قرار داده‌اند تا از طریق خلق هویت جمعی و جلب همدلی جهانی، در روایت‌های مسلط جنگ اخلاص ایجاد کنند. در مقابل، همان فناوری‌ها ابزار قدرتمندی برای نظارت دولتی، سرکوب دیجیتال و جنگ روایتی در اختیار قدرت‌های مستقر می‌گذارند.

۳. پارادوکس ذاتی: جمع‌بندی نهایی حکایت از یک دوگانگی ذاتی دارد: شبکه‌های اجتماعی هم‌زمان توانمندساز و محدودکننده هستند. آنها امکان بسیج سریع و جهانی را فراهم می‌کنند، اما این بسیج ممکن است شکننده و در برابر دستکاری آسیب‌پذیر باشد. آنها فضایی برای گفتمان انتقادی می‌گشایند، اما همان فضا می‌تواند به عرصه‌ای برای هیجان‌زدگی غیر عقلانی تبدیل شود.

پیشنهادهای کاربردی

۱. برای کنشگران و سازمان‌های صلح‌طلب:

توسعه سواد رسانه‌ای انتقادی و سواد داده‌ای به عنوان یک اولویت آموزشی، برای مقابله با اطلاعات نادرست و تشخیص دستکاری‌های الگوریتمی. تنوع‌بخشی به راهبردهای ارتباطی با ترکیب استفاده از پلتفرم‌های اصلی و فناوری‌های امن و غیر متمرکز (مانند اپلیکیشن‌های متن‌باز و رمزگذاری شده) برای کاهش خطر نظارت و حفظ استقلال ارتباطی. سرمایه‌گذاری بر تولید محتوای خلاقانه، چندزبانه و مبتنی بر روایت‌های انسانی برای غلبه بر سر و صدا و جلب همدلی پایدار.

۲. برای سیاست‌گذاران و نهادهای بین‌المللی:

تدوین چارچوب‌های حاکمیتی شفاف برای مسئولیت پلتفرم‌های اجتماعی در مدیریت محتوای تحریک‌آمیز و اطلاعات غلط در بحران‌ها، با حفظ آزادی بیان. حمایت از ابتکارات دیپلماسی دیجیتال و ایجاد فضاهای گفتگوی آنلاین امن و میانجی‌گری شده برای طرف‌های درگیری. توجه ویژه به رفع شکاف دیجیتالی و تضمین دسترسی امن و برابر به اطلاعات برای گروه‌های حاشیه‌نشین در مناطق درگیری.

پیشنهادهای نظری و راهبردی برای پژوهش‌های آینده

۱. توسعه نظریه پردازی بومی: با توجه به بافت‌های فرهنگی-سیاسی متفاوت، انجام مطالعات کیفی و میدانی برای توسعه چارچوب‌های نظری که نقش شبکه‌های اجتماعی در جنبش‌های صلح در جهان غیر غربی (مانند خاورمیانه یا آفریقا) را با ظرافت بیشتری تبیین کند، ضروری است.
۲. مطالعات الگوریتمی و پلتفرمی: تحقیق در مورد منطق خاص الگوریتم‌های پلتفرم‌های مختلف (توییتر، تلگرام، تیک‌تاک) و تأثیر تفاوت‌های آنها بر قابلیت مشاهده، گسترش و اثربخشی گفتمان صلح، یک خط پژوهشی نوظهور و حیاتی است.
۳. تحلیل‌های طولی و تأثیرسنجی: انجام مطالعات طولی برای سنجش تأثیر بلند مدت کمپین‌های دیجیتال صلح بر افکار عمومی و فرایندهای سیاسی-دیپلماتیک، و نیز پژوهش‌هایی که به صورت تطبیقی به بررسی موفقیت یا شکست راهبردهای مختلف دیجیتال در جنبش‌های صلح مختلف بپردازند.
۴. تمرکز بر ابعاد امنیتی و روانی: بررسی نظام‌مند پیامدهای روانی (فرسودگی، ترومای ثانویه) و امنیت سایبری کنشگران صلح در فضای مجازی و ارائه راهکارهای حمایتی، نیاز به توجه جدی پژوهشگران حوزه مطالعات صلح و امنیت سایبر دارد.

جمع‌بندی نهایی

صلح در عصر دیجیتال، پروژه‌ای پیچیده و چندلایه است که شبکه‌های اجتماعی را به یکی از عرصه‌های تعیین‌کننده آن تبدیل کرده است. این مقاله نشان داد که تحقق «صلح دیجیتال» مستلزم عبور از دیدگاه ابزارانگاران صرف و درک عمیق‌تر از شبکه‌های اجتماعی به عنوان عرصه‌های نبرد روایی، هویتی و قدرت‌است. آینده جنبش‌های صلح‌طلبانه در گرو بهره‌گیری هوشمندانه، انتقادی و اخلاقی از قابلیت‌های ارتباطی این فضا، همراه با تلاش جمعی برای مهار تهدیدهای آن و حرکت به سمت ساخت معماری دیجیتالی عادلانه‌تر و امن‌تر برای همه است.

فهرست منابع

منابع فارسی

- ابراهیمی، ی. (۱۴۰۰). فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و آموزش صلح در نظام‌های آموزش عالی، سومین کنفرانس بین‌المللی صلح پژوهی.
- جعفری، ع؛ برجعلی‌زاده، م. (۱۴۰۳). فناوری‌های نوین ارتباطی و ظهور کنشگران جدید در عرصه بین‌الملل. دانش

- فرج‌زاده، ح. (۱۴۰۲). شکاف دیجیتال؛ سدّ راه حقوق بشر در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد.
- هرسیچ، ح؛ ربیعی‌نیا، ب. (۱۴۰۲). الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی. جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۴(۳)، ۲۲-۱.

منابع غیر فارسی

- Adebayo O.A., Akeem A.A. (2022), Critical Review of Sustainable Peace, Mediative Dialogue and social media. African Journal of Social Sciences and Humanities.
- Andreas T Hirblinger, Martin Wählich, Kate Keator, Chris McNaboe, Allard Duursma, John Karlsrud, Valerie Sticher, Aly Verjee, Tetiana Kyselova, Chris M A Kwaja, Suda Perera, Forum: Making Peace with Un-Certainty: Reflections on the Role of Digital Technology in Peace Processes beyond the Data Hype, International Studies Perspectives, Volume 25, Issue 2, May 2024, 185–225.
- Andreas Timo Hirblinger, Julie Marie Hansen, Kristian Hoelscher, Åshild Kolås, Kristoffer Lidén, Bruno Oliveira Martins, Digital Peacebuilding: A Framework for Critical–Reflexive Engagement, International Studies Perspectives, Volume 24, Issue 3, August 2023, 265–284.
- Aouragh, M. (2016). Social media and conflict: A case study of Palestine. In The Routledge companion to social media and politics (pp. 323-338). Routledge.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. Cambridge University Press.
- Castells, M. (2009). Communication power. Oxford University Press.
- Castells, M. (2009). Communication power. Oxford University Press.
- Chen, Y., & Abu-Nimer, M. (2023) Social media's role in shaping global harmony and conflict. Assa Journal. <https://assajournal.com/index.php/36/article/download/984/1481/1524>.
- Cortright, D. (2008). Peace: A history of movements and ideas*. Cambridge University Press.
- Habermas, J. (1981). The theory of communicative action, Vol. 1: Reason and the rationalization of society (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.
- Hattotuwa, S. (2013). New media and peacebuilding: From conceptualization to realization. In Routledge handbook of peacebuilding (pp. 247–260). Routledge.
- International Alert. (2020) social media for peacebuilding tool. <https://www.international-alert.org/app/uploads/2021/07/Social-Media-Peacebuilding-Tool-EN-2020.pdf>.
- Kurmanbekova, Adinai (2023) Digital Technologies in Promoting Peace: Integration, Impact and Challenges.
- Nakissa, N. (2025) Digital technology and its implications for peacebuilding. Journal of Intervention and State building. **Doi.org/10.1080/21647259.2025.2583869**.
- Shirky, C. (2011). The political power of social media: Technology, the public sphere, and political change. Foreign Affairs, 90 (1), 28-41.
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2021, August 19). Social media: A tool for peace or conflict? <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgroundunder/2021/social-media-tool-peace-or-conflict>.
- Tufekci, Z. (2017). Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest. Yale University Press.
- Van Dijck, J. (2013). The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford University Press.